

дів, уявлень, переконань, образів та інших ідеологічних утворень, які описують і пояснюють соціальну систему, її організацію. Такі переконання є надзвичайно стійкими, оскільки вони виражають і захищають інтереси соціальної спільності.

Отже, найновіші засоби масової інформації не зможуть породити «нову людину» поза межами етносів, історія і культура яких сягає тисячоліть. Глобалізація не скорочує, а збільшує нерівність між країнами, провокуючи не тільки появу ідеології антиглобалізму, але й стає перетвореною формою державного націоналізму найрозвинутіших країн світу та посилює державний і етнічний націоналізм у країнах, що розвиваються.

Масовізація стала причиною протиставлення цивілізації як втрати ідентичності та національної культури, консервації тієї ж ідентичності. Отже, можливість створення масштабної спільноти на ґрунті певної соціокультурної парадигми не є дійсністю доти, доки не зникне національний стереотип. Мова може йти лише про взаємодію, а не взаємопроникність культур.

Досвід країн Південно-Східної Азії (Японія, Китай) дозволяє сподіватися, що без втрати власної ідентичності національної культури цілком можливо модернізувати власну економіку. Таким чином, майбутнє процесу глобалізації не є визначеним остаточно. Воно потребує напрацювання нових форм глобалізації на ґрунті національних концепцій розвитку з урахуванням, наприклад, релігійних особливостей та інших культурних цінностей певних народів.

Е.О. Остапенко*

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

Проблеми становлення людини як особистості, психологічні та педагогічні аспекти цього процесу завжди привертали увагу науковців і досліджуються в працях К.А. Славської, А.Г. Асмолова, Н.Г. Баришнікова, І.Д. Бежа, Я.І. Божовича, Н.В. Кузьминої, А.В. Мудрика, В.О. Сухомлинського.

* викладач кафедри іноземних мов КНЕУ, м. Київ

Особистість – це, насамперед, частина природи, яка живе і розвивається за її законами, маючи певні генетичні передумови до різних форм самовизначення і реалізації. Існують індивідуальні особливості розвитку психічних функцій, такі як сприйняття, мислення, пам'ять, мова, емоції тощо. Ці індивідуальні особливості зумовлюються біологічними, вродженими, генетичними чинниками, на які накладається соціальний. Щодо діяльності людини у зовнішньому об'єктивному світі, слід зазначити, що лише такі види діяльності посправжньому презентують і розвивають її як особистість, як ті, що спонукаються її глибинним «Я» і зв'язаними з ними морально-духовними принципами як безумовними цінностями.

Виховні задачі залишаються об'єктом наукових досліджень і посідають своє місце в педагогічному процесі. Вони полягають в тому, щоб навчити дитину бути людиною. Людиною, здатною твердо стояти на ногах в подальшому самостійному житті, людиною, яка усвідомлює своє призначення, значення свого життя і життя оточуючих.

У своїх працях В.О. Сухомлинський зазначав, що виховання емоцій, почуття обов'язку, відповідальності за свої вчинки є першим правилом моральної етики. Ще в дошкільному віці виникають передумови рефлексивного мислення людини – здатності аналізувати свої дії, вчинки, мотиви та співвідносити їх з загальнолюдськими цінностями, а також діями, вчинками та мотивами інших людей. Ще не розуміючи, що кожна її дія, кожен вчинок певною мірою впливає на соціальне оточення, дитина вже прагне впливати на нього, відстоюючи особисті бажання, потяги, потреби.

За В. Сухомлинським, виховання рефлексивного мислення – це, передусім, виховання у дитини «відчуття серцем іншої людини». Як педагог він прагнув розвинути у дитини здатність уявити себе на місці іншої людини, співпереживати радість чи біду інших, як свої особисті. «Якщо дитині байдуже, що в серці її товариша, друга, батька, матері, якщо вона не вміє бачити в очах іншої людини, що в неї на серці, – вона ніколи не стане справжньою людиною» [2, 670].

На жаль, у наш час людина цікавить різноманітні інститути, які займаються суспільним улаштуванням, як соціальна одиниця, а не як особистість. У той же час духовний стан суспільства багато в чому залежить саме від правильного підходу до духовного становлення підростаючого покоління.

Розвинене ставлення до іншої людини як цінність – це, по-перше, здатність індивіда співпереживати радощам і горю, по-друге,

бажання розуміти, по-третє, всіляко сприяти досягненню морально значущих цілей у повсякденній діяльності.

Виховання у дитини прагнення цінувати людину може здійснюватися двома шляхами. Перший з них – детальне розкриття дитині позитивних якостей людей, які її оточують. Тільки у процесі формування в дитини цінності людської особистості можливе формування у неї адекватного оцінювання власної значущості, без якої неможливе моральне удосконалення. Завдяки реальному ставленню до себе людина може свідомо розвивати свої здібності.

Другий шлях виховання у дитини прагнення цінувати особистість людини – це попередження зневажливого ставлення до неї. Таке явище за недоцільних виховних дій може мати загрозливий характер. У цьому зв'язку Г.С. Салліван зазначав: «Самоутверджуючись за рахунок приниження інших, ви, як це не парадоксально, багато в чому програєте. Оскільки ви змушені підтримувати почуття власної значущості, доводячи наскільки недостойні оточуючі вас люди, ви позбавлені будь-якої інформації, що підтверджує вашу особисту цінність» [1, 227]. Почуття цінності іншої людини проявляється в повазі до її людської гідності, за якої несумісними є образи, зневажання, глузування тощо, як форми міжособистісних відносин.

Існує думка, що одним із шляхів запобігання зневаги в найменших її проявах є розвиток так званої вдячної пам'яті, що полягає в закріпленні добросердного ставлення до людей, які своєю працею створили і створюють сприятливі соціокультурні можливості. Йдеться, насамперед, про проблему зовнішніх і внутрішніх джерел психічного (інтелектуального й особистісного) становлення, проблему чесного самоствердження за повного врахування і визначення співучасті інших у своєму житті, а не самоствердження за рахунок відречення від них, відмови їм у будь-якій ролі («усім у житті я зобов'язаний собі»). Не кращою є й протилежна позиція, коли оточуючі підкреслюють свою роль, повністю анулюючи значення твоїх особистих досягнень.

Розвиток у вихованця почуття цінності іншої людини може успішно відбуватися лише за умов неперетворення його у «центр Всесвіту», за умови своєчасного приборкання Его-потягів, які деструктивно впливають на моральний базис особистості. Протидіяти цим проявам можна за допомогою їх усвідомлення, яке пов'язане з термінологічним визначенням. Усвідомивши наявність проблеми, можна починати боротьбу. Дитина мусить вчитися вести внутрішню по-

леміку зі своїми Его-пристрастями, засуджуючи їх, використовувати проти них волюві зусилля.

Без звернення до педагогіки та психології неможливо детально дослідити моральний світ людської особистості, виявити мотиви тих чи інших вчинків. Моральні норми спираються на авторитет суспільної думки і на моральні переконання окремої людини, як наслідок, мораль є соціальним феноменом, продуктом соціального буття, розвитку, що визначається соціальними умовами.

Першокурсники приходять вже з певним соціальним багажем, з власним, хай і не повністю сформованим світоглядом. Більшість студентського колективу – це молодь юнацького віку (17–23 років). Саме в цей час відбувається активне становлення особистості, формування її характеру. Цьому віку притаманний швидкий розвиток розумових здібностей, що є необхідною передумовою розвитку саморозуміння і самопізнання свого «Я»; це період активної соціалізації, становлення ціннісних орієнтацій, підвищення значущості емоційних контактів, пошуку покликання, професійного самовизначення.

Важливим чинником успішного і всебічного розвитку особистості є усвідомлення самим студентом неповторності своєї людської, професійної індивідуальності. У цей період людина визначає свій життєвий шлях, оволодіває професією і починає випробовувати свої сили в різних галузях життя, вона сама планує діяльність і поведінку, відстоює самостійність суджень і дій. У цей час у молоді з'являється прагнення критично осмислювати все, що досі не викликало в неї сумніву.

За час навчання у вищому закладі освіти у студентів значно розширюється сфера спілкування, пізнання та діяльності. Студент прагне знайти себе, визначити власне місце в житті відповідно до своїх нахилів, здібностей, інтересів. Виконання студентом важливої для нього соціальної професійної ролі суттєво впливає на його ціннісні орієнтири, мотиви діяльності, світогляд. Під час спілкування студенти здобувають навички майбутньої поведінки у колективі, уміння працювати з людьми, розуміти їх психологію. Саме тому основне завдання педагога полягає в тому, щоб поєднати розвиток здібностей із формуванням гідних морально-етичних принципів особистості.

1. Салливан Г.М. Интерперсональная теория в психиатрии – М.: Ювента, 1999.

2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – Т. 3. – К.: Радянська школа, 1979–1980.